

Gårdsklokker i Eidsberg

Av Dag Mysen

Informasjonen om gårdsklokkene i Eidsberg er samlet inn av Erling Mustorp og Tollof Dal. Tollof står for Hærlandopplysningene, Erling står bak resten av materialet som er samlet inn.

Stillheten rådde i bygdene våre før den motoriserte tidsalder. Klokkeklangen var den eneste lyden som lød ut over det aller nærmeste miljøet. Sauebjeller og kubjeller hørt langt av gårde. Gamle folk kan enda høre den inne i seg når de lukker øynene og tenker tilbake. Om vinteren lød hestebjellene på sleaføret når mjølka skulle kjøres til mjølkebukken eller til meieriet.

De store klokkene i bygda hørt langt. Kirkeklokkene bar lengst. I godt vinddrag hørt de flerfoldige kilometer unna. De markerte helg og høytid, som ble strengt overholdt over alt.

Folk hadde jo ikke egne klokker, slik som nå. De ble vanlige først etter siste krig. Derfor var gårdsklokkene 'ktige. De markerte dagens arbeids rytme og kalte inn til måltider og hvile.

Erling Mustorp forteller

"Klokketårn var noe som hørte med til et gammelt gårdsanlegg. Klokketårnet satt som regel på stabburet, derav navnet stabbursklokka. Noen kalte den også vellingklokka eller matklokka.

Det var som regel stabbursklokke på de største gårdene, de som hadde mye folk i arbeid. De andre gårdene som var uten egen klokke, hørte etter klokkene på nabogårdene.

Forsiden av gårdsklokken fra Vestre Haga med inskripsjon. Henger i peisestuen.

Det ble ringt 3 ganger om dagen til mat. Det var til middag kl 11.00, eftasverd kl 15.30 og til kvelds kl 19.00. Det ble aldri ringt om morgenen, eller når gårdsguttene skulle ut etter måltid, for guttene hadde klokke som ble ringt på inne. Det var halvannen time middags-hvil og en time til eftasverd.

Etter krigen, da folk fikk egne klokker, ble det slutt på ringinga med stabbursklokkene. De som ringte med stabbursklokka lengst, var Haga jordbruksskole, som holdt på så lenge de hadde elever som arbeidet ute på jordene. Skolen ble lagt ned på 70-tallet.»

Baksiden av gårdsklokken fra Vestre Haga med inskripsjon.

Alf Prøysen

har en fornøylig fortelling om betydningen av matklokka på gårdene i gamle dager, i boka «Jinter je har møtt.» (Lørdagsstubber i utvalg av Nils Johan Rud, Bokklubben 1972, s 14-16.)

«Ja, detta skulle vara som liten innleiing om matklokker. Og matklokker og bygda høre i hopes. Så gammal har je vørti at je savne matklokkom når je er på ferie. Je kjem hau når je dreiv å plukke poteter og itte torte å spørja å mye klokka var, for je hadde spord så mange gonger før.

Da var det å spisse øra bortover mot Leingardom, for der gikk klokka fortere enn andre stann og der ringte dom

fysst. Men æille garder hadde skruvd fram klokka en time, itte bære om sammar'n men hele året, det var «klokka etter bygden» og så var det «sæinn ti», det var en time senere.

Men i Leingardom gikk klokka enda fortere, dom ringte tel kvelds en hælvtime før dom andre garda.

Je var så gla i Leinklokka, den var spinkel og spe som ei lita kælv-bjelle, men den var fysst og da Leinklokka ringte rette vi ryggen og visste å mye klokka var, så slapp vi å spørja denni fordømmede agronomen som kjørte potetopptager'n og hadde gått på Jønsberg læinnbruksskule.

Det var maten vi tenkte på. Nå skulle vi snart få rette ryggen og sætta øss ved matbordet. Så ringte matklokka på Berj. Den ljome utover æill mark at nå var det kvæl'n, kom å et!

Det var godt matstell på Berj, kjær-ringa der var dotter ått en organist i frå Biri, og hu hadde kunstneriske interesser og kunne tukte mæinn sin med den eine hæinda og spelle på orgel med den andre...

Så ringe klokka på Ås. – Ding dang, ding dang! Fint og rytmisk.

Det er a Johanne, seie gutta på jordom. Dom følge med og kjinne klangen. Jo da, det er a Johanne.

Nei da, det er a Borgny, seie de andre.

A Johanne og a Borgny er to tullfør-kjer som flire og deinse og ringe tel måls etter som det fell seg. en dom ringe presis og dom veit at det er mange gutter bortover på jordom som retter ryggen når dom høre Ås-klokka svinge ved eftas-leite. Hu Borgny har lært seg å ringe slik som a Johanne gjør. Og ingen kæn høre forskjell.

Så ringe klokka på Gjessom. Det er a

Anette som dræg i tauet der, og da blir det klang. Den går over æille bygder. Men det er inga glad klang. Den er hard, det er som å høre gauken langt utpå hausten da ingen har bruk for gauklåt og drømmer.

Hu Anette har vøri på Gjessom i æille år, helt sea hu vart komfermert, hu har symaskine og kommode og sykkel og æilt har a kjøpt og betalt i rater, og hu let seg itte lure ta gutter ved vegaskjellet en lørdagskveld, hu drømte om noe mer en gong, det skulle vara stort der a Anette drog fram. Stort og ekte.

Og tenera på Gjessom veit at når matklokka ringe så er det æiller skjemt mat, ekte saker, hu Anette kæin snu og vende på det så det blir bra, men bortskjæmt? Nei. Og da får a lov å sykle på bedehuset etterpå.

Hu Anette er ekte. Hu går itte på akkord. Ding dang! Ding dang!»

Så langt Alf Prøysen.

Tollof Dahl

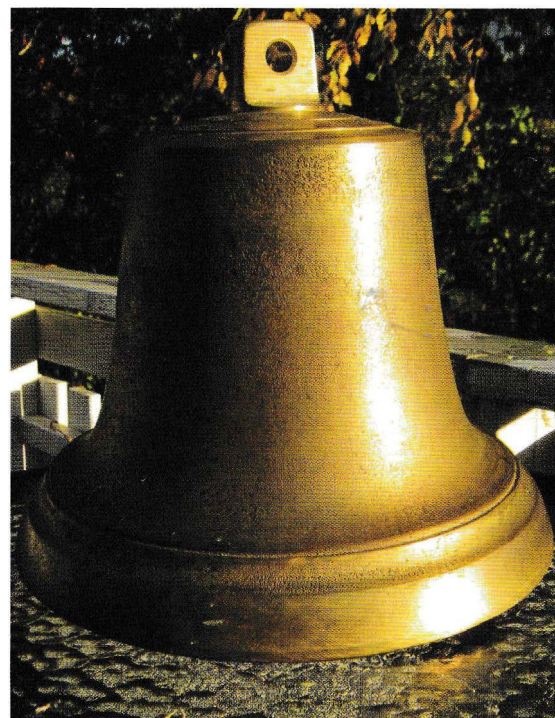
forteller at hestene på Dal stoppa tvert når matklokka ringte. Da skulle de ha mat og stell og hvil før neste draøkt tok til.

På Westerbygårdene

var det ikke stabburklokke, forteller Jorun Garseg. Oldemora hennes, Inger Marie Westerby, hadde så sterk og klar stemme at hun sto ute på høyden ved stabburet og ropte på folka når det var mat å få, og da reagerte hestene. Folk på nabogårdene brukte henne som matklokke.

På Salmonrud

hadde klokka to funksjoner, sier Tove Høie Degnes. Den ringte inn til mat. Da

Gårdsklokken hos Karin og Rolf Kirkeby på Skjørshammer i Eidsberg

ble det ringt på en særegen måte. Men på Salmonrud bodde også sundmannen, som rodde veifarende over til Skiptvet. Han arbeidet på gården når det ikke var noen å frakte over. Når det kom veifarende som skulle skysses over elva, gikk de bort til stabbursklokka og ringte på ferjemannen. Da ringte de med en annen rytme på klokka.

Da Erling Mustorp begynte

registreringen av disse gårdklokkene, viste det seg at mange klokker var tatt ned fordi tårnet hadde råtnet opp. Klokkene sto likevel på gården. De hadde ligget slik i mange år. De fleste gårdsfolk hadde aldri sett dem oppe eller hørt dem ringe. Flere har sagt at de vil sette opp de gamle klokkene på nytt.

Oversikt over gårdsklokker

Holene	Klokka står på taket.
Skubberud	Har hatt klokke, men vet ikke hvor den er.
Skårer	Klokka står på stabburet.
Berger nedre	Klokka står på stabburet.
Berger øvre	Det er merker etter klokketårn inne på stabburet.
Grini nedre	Står på taket.
Grini øvre	Står på taket.
Hersleth nedre	Klokka står på stabburet.
Høitomt	Står på taket.
Homstvedt	Står på taket.
Korgstad	Står på taket.
Våler	Har hatt klokke, men den er tatt ned for lenge siden.
Løken	Står på låvetaket.
Lundeby	Har hatt klokke. Den er forsvunnet.
Svarverud	Klokka står under taket på stabburet.
Ramstad	Klokka er med på gamle bilder.
Torper	Gammel klokke er restaurert og står på stabburet.
Kviller	Har hatt klokke på eget stativ.
Dal	Klokka ble tatt ned da den gamle låven ble revet i 1905.

Gårdsklokke på stabburet på Slitu gård

Narvestad	Klokka sto på Mustorp til 1868 da gården ble solgt på tvangsauksjon. Den er i bronse med to innstøpte sølvdalere. Klokka ble satt på låven på Narvestad. Senere ble den flyttet til stabburet.
Mustorp	Klokka er i bronse, støpt på Holte på Toten i 1878. Innkjøpt til Mustorp samme år. Sto på den gamle tømmerlåven før den ble flyttet til stabburet.
Elsnes	Her lå klokka inne på stabburet. Nytt klokketårn ble bygd på stabburet i 2012. Klokka er støpt i bronse på Toten i 1812.
Haga jordbruksskole	Klokka står på stabburet som ble bygd i 1918. Pen klang, rusten i malmen.
Hjelmark	Klokka sto på stabburet. Ble solgt på auksjon før Arild Mysen kjøpte gården.
Granberg Rånås	Klokke i bronse støpt på Toten i 1883. Klokka sto i tårn på stabburet. Er oppbevart på låven.
Sletner	Ikke klokketårn i dag. Malmklokke oppbevares på gården.
Slitu	Klokketårn på stabburet.
Nordre Garseg	Klokketårn på stabburet. Brukes ikke i dag.
Randem	Stabbursklokke i malm.
Bøltorp	Klokka satt på stabburet før. Den er oppbevart på gården.
Sulerud	Stabbursklokke.
Elvestad	Klokke i tårn på stabburet.
Foss	Hadde stabbursklokke. Tårnet er tatt ned. Klokka oppbevares på gården.
Lekum	Stort stabbur med klokketårn. Klokka er i malm uten innskrift.
Lindhol	Hadde stabbursklokke. Stabburet er revet. Tidligere eier tok den med seg.
Huseby	Stabbur med klokketårn. Bronseklokka er støpt av Nauen i 1870.
Moen (Edvard Moen)	Moraklokke på låven, kjøpt og satt opp av Edvard Moen.
Moen (Øivind Mysen)	Stabbursklokke i malm.
Vestre Haga	Klokketårnet er revet. Bronseklokke støpt av Olsen og Søn i 1864, (Olsen Nauen) Innskrift: Bekostet av Petrine Olsdatter Hauge vestre.
Østre Haga	Klokketårn på låven. Messingklokke.
Torkelsrud	Stabbursklokke i messing, støpt på Svenkerud på Toten i 1870.
Østre Rud	Stabbursklokke i malm.
Søndre Rud	Stabbur med malmklokke.
Søndre Mysen	Nåværende eier har kjøpt en 200 år gammel klokke og skal sette den i nytt klokketårn.

Melleby, Heia	Stabbursklokke.
Høie	Stabbursklokke i malm.
Høye	Stabbursklokke i messing.
Ås	Stabbursklokke i malm.
Dynjan	Klokka satt på låven. Den er tatt ned og oppbevares på gården.
Ultvedt	Messingklokke oppbevares på gården.
Brødremoen	Messingklokke oppsatt på låven.
Hotvedt	Stabburet med klokketårn er revet. Klokka står i Klokkegården, Skaltorp gamle skole.
Vestre Berg	På et gammelt maleri på Berg er det stabbursklokke. Nåværende eier satte opp klokketårn med messin- klokke fra Olsen Nauen i 2003.
Duserud	Hadde stabbursklokke i malm. Klokka står på gården.
Haug	Her var det stabbursklokke. Den er sannsynligvis solgt.
Eidsberg kornmagasin, Folkenborg.	Her var stabbursklokke i malm. Den sprakk og er oppbevart på museet. IMysen Rotary ga ny bronseklokke fra Olsen Nauen i 1995.
Saga på Eidsberg stasjon	hadde tute som varslet når det var mat å få.

Olsen Nauen Klokkestøperi

er et klokkestøperi, det vil si virksomhet som lager klokker, i Tønsberg i Vestfold. Støperiet ble etablert 1844 av Ole Olsen, og drives i dag av sjette generasjon Olsen Nauen. Bedriften holder til på Nauen gård på Sem i Tønsberg kommune, og er i dag Norges eneste klokkestøperi.

Olsen Nauen Klokkestøperi produserer klokkespill, kirkeklokker, skipsklokker, gårdsklokker og mer i klokkebronse, som er en bestemt blanding av kobber og tinn. Firmaet har levert kirkeklokker til de fleste norske kirker. En del av produksjonen eksporteres, dels til misjonskirker, men også til andre kunder. Klokkespillene i Oslo rådhus, Oslo domkirke, Sem rådhus i Tønsberg og Trefoldighetskirken i Arendal er eksempler på klokkespill levert av Olsen Nauen. Firmaet har laget et mobilt klokkespill som leies ut.

Nauen gård har også et lite museum med utstilling av gamle og nye klokker. Her kan en blant annet se Fon kirkes gamle klokke.

Bedriften drives i dag av Morten H. Olsen-Nauen som er klokkestøper i sjette generasjon. Faren Ole Christian Olsen Nauen ble i 2007 tildelt Kongens fortjenstmedalje i gull for virksomheten.

Kilde: Wikipedia